

وزارت امور مهاجرین و عودت کنندگان
معینیت امور پناهندگان
ریاست تحقیق و معلومات مهاجرین

شناسایی عوامل مهاجرت های غیر قانونی شهروندان افغانستان

اجرا کننده: آمریت تحقیق پیرامون وضعیت مهاجرین

پژوهشگران: محمد اندیشمند، حسن رضایی، علی رضا موحدی و میرحسین ضیایی

۱۳۹۸، کابل - افغانستان

چکیده

این تحقیق به منظور بررسی عوامل مهاجرت‌های غیرقانونی شهروندان افغانستان در پنج نقطه مرزی کشور (مرز اسلام قلعه ولایت هرات، میلک ولایت نیمروز، سپین بولدک ولایت قندهار، تورخم ولایت کندهار و میدان هوایی حامد کرزی ولایت کابل) انجام گردیده است. این تحقیق از نوع توصیفی-پیمایشی، روش نمونه‌گیری آن از نوع تصادفی و معلومات از طریق پرسشنامه محقق ساخته از ۶۲۷ نفر عودت کننده جمع آوری گردیده است؛ تعداد پاسخ دهندگان در هر نقطه مرزی بر اساس حجم بازگشت کنندگان و بصورت سهمیه‌بندی تعیین شده، سپس اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از برنامه اس پی اس اس (SPSS) و روش تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

این تحقیق براساس مدل دافعه و جاذبه مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته و نتایج نشان می‌دهد که عوامل دافعه (داخلی) و جاذبه (بیرونی) نقش مهمی در مهاجرت شهروندان افغانستان داشته است. در این تحقیق عواملی دافعه‌ای که از سوی اشتراک کنندگان بیان شده است به ترتیب فراوانی شامل دلایل اقتصادی (بیکاری، فقر، شرایط سخت اقتصادی، بدهکاری، نداشتن زمین، نداشتن وظیفه و ...)، دلایل زیست محیطی (خشکسالی و سیلاب)، دلایل امنیتی (جنگ و ناامنی، ترس از طالبان، مشکلات سیاسی، دشمن داری و ...)، دلایل اجتماعی - فرهنگی (ناکارآمدی دولت، نبود تفریح، تبلیغ، نبود زمینه تحصیل، امید نداشتن به آینده کشور، مشکلات خانوادگی، مشکلات فرهنگی و ...)، دلایل صحتی - درمانی (نامناسب بودن خدمات صحتی برای معالجه) و دلایل قانونی (زندگی راحت‌تر در سایر کشورها، فرار از نظام وظیفه و ...) است و عوامل جاذبه نیز شامل: دلایل اجتماعی - فرهنگی - دینی (مشترکات فرهنگی، اشتراکات دینی و مذهبی، زندگی بهتر، ازدواج، تحصیل فرزندان، تشویق دیگران، سطح پیشرفت کشورمیزبان، آینده بهتر، وجود اقارب و فامیل در سایر کشورها، تبلیغ و ..)، دلایل اقتصادی (هزینه کمتر، نزدیک بودن، زمینه کاری مساعد و ...)، دلایل قانونی (پناهندگی، ترانزیت و ...)؛ دلایل صحتی - درمانی (تداوی و معالجه) و دلایل امنیتی (دستیابی به امنیت جسمی و روحی) است.

کلید واژه: مهاجرت‌های غیر قانونی عودت کنندگان به افغانستان، عوامل جاذبه و دافعه، روش توصیفی - پیمایشی.

سپاس و قدردانی

بدین وسیله از ریاست‌های مهاجرین و آمریت‌های سرحدی ولایات هرات، نیمروز، قندهار و ننگرهار ابراز سپاسگزاری و تشکری می‌گردد که بطور صادقانه، معلومات ارائه نموده و زمینه اجرای این تحقیق را در نقاط مرزی اسلام قلعه، میلک، سپین بولدک و تورخم مهیا نمودند. همچنین از حمایت همه جانبه ریاست حمایت حقوقی و تمامی پاسخ دهندگان و اشتراک کنندگانی که وقت گرانبهای خویش را برای تکمیل پرسشنامه‌ها در اختیار محققان قرار دادند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌گردد.

فهرست مطالب

۱	کلیات تحقیق
۱	مقدمه
۲	بیان مساله
۳	اهمیت و ضرورت
۳	پیشینه تحقیق
۴	هدف تحقیق
۴	مبانی نظری
۶	روش شناسی تحقیق
۶	نوع تحقیق
۶	جامعه آماری
۶	محدوده‌های مکانی و زمانی
۶	حجم نمونه
۶	روش نمونه گیری
۷	ابزار گردآوری معلومات
۷	روش‌های تجزیه و تحلیل معلومات
۱۰	یافته‌های تحلیلی تحقیق
۲۱	نتیجه گیری
۲۲	پیشنهادهات
۲۴	منابع و مأخذ

کلیات تحقیق

مقدمه

مهاجرت^۱ و عوامل آن، به عنوان موضوع پایدار در رشته‌های گوناگون علوم اجتماعی، توجه پژوهشگران زیادی را به خود معطوف داشته است و به علت گستردگی مهاجرت در دنیای امروزی، همه جوامع بشری به نحوی با چالش مهاجرت مواجه هستند. مهاجرت به حیث عاملی که موجب تغییر و تحولات جمعیتی طولانی مدت می‌گردد، قادر به ایجاد نتایج سریع و کوتاه مدت در سطوح مختلف جامعه و کشورها است.

مهاجرت به عنوان یک واقعیت انکارناپذیر و غیرقابل تفکیک در زندگی انسان به منزله بخشی از فرایند ادغام جهانی در حال شتاب گرفتن است. هر زمان جامعه دچار بحران‌های سیاسی، تعارض، کشمکش‌های داخلی و خارجی، حوادث طبیعی، قحطی، بیماری، عدم رعایت حقوق بشر و بخصوص مشکلات اقتصادی شود، آهنگ مهاجرت به صدا در آمده و کاروان آن به حرکت آغاز می‌کند. الگوهای جهانی مهاجرت را می‌توان بازتابی از پیوندهای در حال تغییر اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بین کشورها تلقی کرد. برآوردی که توسط کمیشنری سازمان ملل متحد در امور پناهندگان صورت گرفته است، نشان می‌دهد که جمعیت مهاجران جهان در سال ۲۰۱۸ به بیش از ۶۶ میلیون نفر می‌رسد (کمیشنری عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان^۲، ۲۰۱۸). به همین اساس برخی از اندیشمندان، قرن ۲۱ را "عصر مهاجرت"^۳ نام نهاده‌اند.

در کل مهاجرت در برگزیده عناصر: تغییر مکان، اقامتگاه، زمان و فعالیت است (میرزا مصطفی و قاسمی، ۱۳۹۲). به عبارت دیگر مهاجرت: «شامل تغییر سکونت‌گاه توسط شخص، خانواده یا سرپرست خانوار می‌باشد» (نیوبولد^۴، ۲۰۱۰) و در تعریفی دیگر مهاجرت عبارت از ادامه‌ی منطقی توزیع، ترکیب نهایی و جابجایی جمعیت در مکان جغرافیایی است که مهمترین شکل تحرک مکانی جمعیت قلمداد می‌شود (جوان، ۱۳۸۹).

از دیدگاه صاحب نظران، پدیده مهاجرت را بر اساس اهداف، مدت، فاصله مکانی، انگیزه، قلمرو سیاسی و حقوقی، به دو دسته قانونی و غیر قانونی تقسیم نموده‌اند. هر دو نوع مهاجرت تاثیرات قابل توجه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را می‌توانند بر روی کشور مبدا و مقصد برجا بگذارند (زرقانی و موسوی، ۱۳۹۲).

کشورهای توسعه یافته جهان امروزه نقش آهن‌ربا را برای جمعیت کشورهای توسعه نیافته بازی می‌کنند. شهروندان این کشورها رفاه، آسایش و داشتن زندگی دور از هر گونه مشکلات را در آینه تمام نمای آسایش کشورهای پیشرفته می‌بینند و سعی در مهاجرت به آن جوامع را دارند. این مهاجرت‌ها، به شکل قانونی^۵ و غیرقانونی^۶ صورت می‌گیرند، اما محدودیت‌های روز افزونی که کشورهای پیشرفته برای مهاجرت‌های قانونی وضع می‌کنند، باعث گردیده‌است تا مهاجرت‌های غیرقانونی به شکل بی سابقه‌ای گسترش یابند که سالانه هزاران نفر به شکل غیر قانونی وارد کشورهای توسعه‌یافته گردیده و تقاضای پناهندگی می‌کنند.

^۱. Migration

^۲. UNHCR

^۳. Age of migration

^۴. Newbold

^۵. Legal Migration

^۶. Illegal Migration

مهاجرت‌های غیر قانونی که عمده دلایل اقتصادی را در بر داشته و با هدف ورود به بازار کار، اشتغال و کسب و درآمد انجام می‌پذیرد، پیامدهای مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را برای کشورهای میزبان به دنبال دارد. مهاجرین غیر قانونی بخاطر ویژگی‌ها و موقعیت خاص خود، به ویژه سرمایه انسانی پایین و عدم برخورداری از حمایت‌های قانونی، اثراتی متمایز را نسبت به تاثیرات مهاجرین قانونی، در اقتصاد کشور مقصد بر جای می‌گذارند؛ زیرا اکثر آنها از مهارت کافی برخوردار نبوده و در بازار کار با کارگران بومی کشورهای مبدا رقابت می‌کنند.

مهاجرت‌های غیر قانونی بخاطر عدم برخورداری از حمایت‌های قانونی، زیر پا گذاشتن قوانین مرزی کشورها و عوامل مختلف را می‌توان از جمله تمایزات مهاجرت‌های قانونی دانست. به عبارت دیگر: "مهاجرانی که در مرز کشورهای خارجی بدون دریافت مجوز تردد یا به طور قانونی به دریافت ویزا وارد کشوری می‌شوند، ولی بیش از مدت تعیین شده اقامت کرده یا برخلاف شرایط تعیین شده در ویزا به اشتغال می‌پردازند، به عنوان مهاجر غیرقانونی شناخته می‌شوند (عیسی زاده و جهانبخش، ۱۳۹۱). حضور غیرقانونی مهاجران در قدم اول به معنای زیر پا گذاشتن قوانین کشورهای مقصد، بدون اسناد قانونی مهاجرت است، زیرا از همان ابتدا قوانین حقوقی مربوط به اقامت و نحوه ورود را رعایت نمی‌کنند؛ لذا سکونت غیرقانونی در کشور میزبان، زمینه چالش‌های حقوقی و قانونی را فراهم می‌سازد.

بیان مساله

عوامل مهاجرت در کشورهای در حال توسعه و کشورهای عقب مانده با توجه به مکان مبدأ و مقصد متفاوت است که می‌توان از عوامل اجتماعی، امنیتی، سیاسی و فرهنگی نام برد که بصورت جزئی تر می‌توان از فقر، بیکاری، جنگ، ناامنی و کمبود تسهیلات اولیه مانند آموزش معیاری، خدمات صحت^۷، دستیابی به محل زیست مناسب، آزادی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نام برد؛ اما عامل اقتصادی برجسته تر از هر عامل دیگر، جریان مهاجرت خصوصاً مهاجرت‌های غیر قانونی را سرعت بخشیده و اتباع کشورهای توسعه نیافته را به اقامت در کشورهای توسعه یافته تشویق می‌کند. شهروندان افغان به عنوان افرادی که به دلایل مختلف موقعیتی مهاجرت‌های قانونی و غیرقانونی زیادی را در سالیان گذشته تجربه کرده است که از مسیرهای رسمی و غیر رسمی سعی به رساندن خویش به کشورهای هدف می‌نمایند. لذا مهاجران غیر قانونی در جریان سفر با حوادث گوناگونی، همچون غرق شدن کشتی در بحر، دستگیری از سوی پلیس، عدم تعهد قاچاقچیان بعد از دریافت پول، سوء استفاده‌های جنسی، فروش اعضای بدن، هدف گلوله قرار گرفتن در مرز کشورها از سوی مامورین نظامی و غیره مواجه می‌شوند.

ارقام ارائه شده در تحقیق "دلایل مهاجرت اخیر افغان‌ها به اروپا" نشان می‌دهد که افغانستان در سال ۲۰۱۵ بیشترین میزان مهاجرین را به خود اختصاص داده است. مهاجرین افغانستانی سومین گروه بزرگ مهاجرین (۱۴٪ پناهجویان اتحادیه اروپا) را تشکیل می‌دهند، که به نام مهاجرین غیرقانونی مسمی هستند (جواد، ۱۳۹۵). بر اساس آمار و ارقام ارائه شده توسط وزارت امور مهاجرین و عودت کنندگان تعداد مهاجرین و پناهندگان افغانستان در سراسر جهان در سال ۱۳۹۶ در حدود ۵۶۳۲۸۴۰ نفر^۸ تخمین زده است. این آمار عظیم نشان دهنده گسترش عوامل مختلف مهاجرت در دهه فعلی است. هرگاه چنین وضعیتی تداوم یافته و عوامل مهاجرت به صورت درست و با رویکرد علمی - تحقیقی شناخته نشود، نتایج ناگواری برای آینده جامعه افغانستان رقم خواهد زد، زیرا عوامل موثر بر مهاجرت سبب بحران‌های اجتماعی و اقتصادی تازه‌ای خواهد گردید.

^۷. خدمات صحتی نیز تحت عناصر اجتماعی و فرهنگی آورده شده است که از جمله خدمات اجتماعی به حساب می‌رود.

^۸. سایت وزارت امور مهاجرین و عودت کنندگان، ۱۳۹۶/۱/۲۱.

لذا در این تحقیق به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که کدام عوامل بطور موثر بر روی مهاجرت شهروندان افغان به خارج از کشور تاثیر گذار است؟

اهمیت و ضرورت

در این تحقیق، عوامل موثر بر مهاجرت‌های غیر قانونی شناسایی و مورد بررسی قرار گرفته است. لذا با شناخت دقیق این عوامل، می‌توان چگونگی پیشگیری و کاهش مهاجرت‌های غیرقانونی را مورد سنجش قرار داد.

پیشینه تحقیق

در ارتباط با این موضوع، مطالعات و تحقیقات متعددی انجام پذیرفته است که برخی از این تحقیقات قرار ذیل است:

در تحقیقی تحت عنوان "دلایل مهاجرت اخیر افغان‌ها به اروپا" در چهار شهر (مزار شریف، پلخمري، تالقان و شبرغان) با حجم نمونه (۲۲ وکیل گذر، ۱۹۵ خانواده و ۳۶ اداره دولتی و نهاد مدنی) مصاحبه‌هایی در جهت بررسی الگو، مقاصد، عوامل بازدارنده و شیوه‌های مهاجرت انجام داده و نتایج به دست آمده این تحقیق نشان می‌دهد که دو عامل ترغیب کننده داخلی و خارجی شامل (ناامنی، اقتصاد نامناسب، صلح - اقتصاد خوب در اروپا و فرهنگ پذیری) نقش مهم و اساسی در مهاجرت افغانستانی‌ها دارند (جواد، ۱۳۹۵).

سید فضل الله موسوی و فرشته مسلمی بیدهندی در سال (۱۳۹۱) تحقیقی تحت عنوان "مهاجرت غیرقانونی از طریق دریا در پرتو حقوق بین الملل" را به روش کیفی انجام داده اند که به بررسی مهاجرت‌های غیرقانونی از مسیر دریا و جلوگیری از قاچاق مهاجران، تمهیدات ملی و بین المللی در زمینه مهاجرت غیر قانونی پرداخته و اقدامات و راهکارهای ملی و بین المللی برای حل این مشکلات ارائه نموده است.

سعید عیسی زاده و جهانبخش مهران فر در سال (۱۳۹۱) تحقیقی تحت عنوان "مهاجرت‌های غیر قانونی و تبعات اقتصادی آن در کشورهای میزبان (با تاکید بر مهاجرین افغان در ایران)" نگاشته‌اند که تاثیرات و پیامدهای مهاجرت‌های غیر قانونی را بر اوضاع اجتماعی، سیاسی خصوصاً وضعیت اقتصادی و بازار کار در کشورهای میزبان را مورد بررسی قرار داده و در آخر آثار مهاجرت‌های غیرقانونی و سیاست برخورد ایران با مهاجران غیر قانونی افغان به صورت دقیق و همه جانبه به بررسی گرفته شده است.

هدف تحقیق

هدف کلی: شناسایی عوامل مهاجرت‌های غیرقانونی شهروندان افغانستان

اهداف جزئی:

۱. بررسی عوامل موثر بر مهاجرت‌های غیر قانونی شهروندان افغانستان در کشورهای میزبان

۲. بررسی عوامل داخلی موثر بر مهاجرت‌های غیرقانونی شهروندان افغانستان

مبانی نظری

نظریات و دیدگاه‌های مختلفی درباره مهاجرت مطرح شده است و هر دیدگاه از زاویای مختلف مسأله‌ای را بازگو نموده است؛ بنا در ذیل به بررسی چند نظریه و مدل پرکاربرد و مشهور پرداخته شده است:

مدل روانشتاین^۹

این مدل تحت عنوان قوانین مهاجرت ارایه گردید و خلاصه آن به شرح زیر است (نیکولا ایوا، ۲۰۰۱: ۸):

- ✓ مهاجرت و مسافت: بر اساس نظر روانشتاین، اکثر مهاجرین مسافت کوتاهی را طی می‌کنند و با افزایش مسافت میزان مهاجرت کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر میزان مهاجرت با فاصله رابطه معکوس دارد.
- ✓ مهاجرت مرحله‌ای: مهاجرت به صورت مرحله‌ای انجام شده و آهنگ آن در جهت مراکز تجارتی و صنعتی می‌باشد.
- ✓ جریان و ضد جریان: هر یک از جریان‌های اصلی مهاجرت یک ضد جریان جبرانی را ایجاد می‌کند.
- ✓ اختلاف روستا-شهر در تمایل به مهاجرت: اهالی شهرها نسبت به اهالی روستاها کمتر مهاجرت می‌نمایند یا به عبارت دیگر هر قدر اختلاف مبدا و مقصد کمتر باشد احتمال مهاجرت نیز کمتر می‌شود.
- ✓ افزونی شمار زنان در بین مهاجرین در مسافت‌های کوتاه: به نظر می‌رسد که تعداد زنان در بین مهاجرین مسافت‌های کوتاه نسبت به مردان برتری داشته باشد.
- ✓ تکنولوژی و مهاجرت: با افزایش تکنولوژی در کشور مقصد، مهاجرت بیشتر صورت می‌پذیرد.
- ✓ انگیزه‌های اقتصادی: قوانین ظالمانه، مالیات سنگین، عدم جاذبه‌های اقلیمی، شرایط اجتماعی نامساعد، حتی اجبار و غیره موارد در بروز مهاجرت موثرند ولی هیچ یک از این عوامل به اندازه ملاحظات مادی و اقتصادی برتری ندارند (آقایاری هیر و حکیمی، ۱۳۹۶). از جمله موارد فوق، انگیزه‌های اقتصادی یکی از موارد تاثیرگذار و مهم در این تحقیق است.

مدل سرمایه‌گذاری انسانی (هزینه و فایده)

این نظریه توسط شاستاد^{۱۰} (۱۹۶۱) ارائه شده و براساس این نظریه تصمیم‌گیری برای مهاجرت نوعی تصمیم به سرمایه‌گذاری است که در آن فرد هزینه و فایده مهاجرت را در نظر می‌گیرد؛ بدین ترتیب تصمیم بر مهاجرت زمانی عملی می‌شود که فایده افزون بر هزینه‌های آن باشد.

^۹. Rvanshtayn

^{۱۰}. Saasted

مدل‌های دافعه و جاذبه

تحت عنوان مدل دافعه و جاذبه نظریه‌های زیادی توسط صاحب نظران ارایه گردیده است و هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود بوده که مهاجرت و عوامل آن را مورد بررسی قرار داده است، اما در اینجا دو مدل مهم آن مورد بحث قرار گرفته و تحقیق مذکور نیز مبتنی بر این دو مدل تجزیه و تحلیل می‌باشد.

اورت اس.لی^{۱۱}

اورت اس.لی در این مدل به عوامل موثر بر جذب و دفع مهاجرت تاکید نموده و آن را منشا بروز مهاجرت می‌داند که در سال ۱۹۶۶ مقاله‌ای تحت عنوان "نظریه‌ای درباره مهاجرت" در جمعیت شناسی آمریکا منتشر کرد که در آن عوامل مهاجرت دسته بندی شده است (آقازاده و همکاران، ۱۳۹۰). این مدل شامل دو دسته می‌باشد:

الف - عوامل دافعه: عواملی هستند که موجب مهاجرت انسان‌ها از مبدا می‌شود. یعنی انسان به دلیل مشکلات اقتصادی و فیزیکی محل زندگی اصلی خویش را ترک نموده و به مکانی دیگر که از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی بهتر است نقل مکان کند.

ب- عوامل جاذبه: عواملی که موجب جذب انسان‌ها به مقاصد دیگر می‌شود.

از نظر لی عواملی که موجب مهاجرت و فرایند آن می‌شوند قرار ذیل هستند:

- ✓ عوامل مرتبط به مکان مبدا مهاجرت: عواملی که باعث ترک مکان مبدا می‌گردد.
- ✓ عوامل مرتبط به مکان مقصد مهاجرت: عواملی که باعث جذب مکان مقصد می‌گردد.
- ✓ موانع مداخله‌گر: بین دو مکان (مبدا و مقصد) مجموعه‌ای از موانع وجود دارد که در مواردی مقدار آن کم و در مواردی این مقدار زیاد است. این موانع شامل فاصله، موانع فیزیکی، قوانین مهاجرت و ... می‌باشند (رستمعلی زاده، ۱۳۹۶).
- ✓ عوامل شخصی: این عوامل شامل هوش، آگاهی‌های اجتماعی، سن، جنس، میزان تحصیلات، سطح مهارت، نژاد، گروه‌های قومی و ... می‌باشند (تودارو^{۱۲}، ۱۳۷۶ و زانگ ات ال^{۱۳}، ۱۹۹۷).

لی معتقد است، مهاجرت نوعی گزینش و انتخاب است و شناخت این عوامل در مکان مبدا و مقصد نقش مهمی در تبیین فرایند مهاجرت دارد (کاوه فیروز و فراش، ۱۳۹۵).

نظریه لاروی و راجز

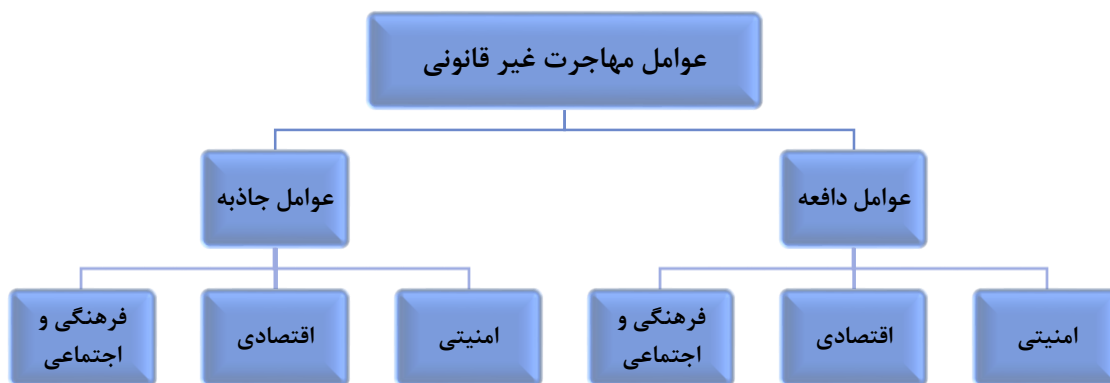
این نظریه مبتنی بر نظریه جذب و دفع بوده و شرایط اقتصادی و اجتماعی مبدا و مقصد را مدنظر دارند. آنها دریافتند که مهاجرت از مکان مبدا به مکان مقصد، رابطه مستقیمی با سطح بیکاری در هر مکان دارد (حاج حسینی، ۱۳۸۵).

بنابراین با توجه به نظریات و مدل‌های مذکور، مدل این تحقیق در قالب نمودار زیر بیان شده است:

^{۱۱}. Everret s Lee

^{۱۲}. Todaro

^{۱۳}. Zhang et al

نمودار شماره (۱): الگوی نظری دافعه و جاذبه عوامل مهاجرت‌های غیر قانونی

روش شناسی تحقیق

نوع تحقیق

این تحقیق از نوع توصیفی - پیمایشی می‌باشد.

جامعه آماری

مهاجرین غیرقانونی که در سال ۱۳۹۷ از ایران، پاکستان و سایر کشورهای اروپایی به کشور عودت نموده‌اند.

محدوده‌های مکانی و زمانی

محدوده مکانی: این تحقیق در ۵ نقطه سرحدی کشور، مرز اسلام قلعه در ولایت هرات، مرز میلک در ولایت نیمروز، مرز سپین بولدگ در ولایت قندهار، مرز تورخم در ولایت ننگرهار و میدان هوایی کابل انجام شده است.

محدوده زمانی: این تحقیق در سال ۱۳۹۸ انجام گردیده است.

حجم نمونه

تعداد بازگشت کنندگان بر اساس گزارش سه ماه اول سال ۲۰۱۸ از پنج نقطه مرزی کشور به طور میانگین ۵۶۷۳ نفر بوده‌اند که این تعداد برای حجم جامعه آماری مورد مطالعه انتخاب شده است. هرگاه سطح اطمینان ۹۵٪ و سطح دقت $\pm 5\%$ باشد، بر اساس فرمول یامانی^{۱۴} حجم نمونه ۳۷۴ نفر در نظر گرفته خواهد شد.

روش نمونه گیری

روش نمونه گیری برای اجرای این تحقیق از نوع نمونه گیری تصادفی متناسب با حجم جامعه در هر مرز انتخاب شده است که در ابتدا تعداد بازگشت کنندگان سه ماه اول سال ۲۰۱۸ برآورد شده و پس از محاسبه میانگین آن، به پنج نقطه مرزی «میلک، تورخم، اسلام قلعه، میدانی هوایی کابل و سپین بولدک» سهمیه بندی گردید. در نتیجه تعداد حجم نمونه در مرز میلک ۲۳۸ نفر، تورخم ۳۲ نفر، اسلام قلعه ۳۸ نفر، میدان هوایی ۱۲ نفر و سپین بولدک ۵۴ نفر سهمیه بندی گردید.

^{۱۴}. Yamane

ابزار گردآوری معلومات

ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق، پرسشنامه ترکیبی (باز و بسته) بوده و نوعیت پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که توسط محققین آمریت تحقیق تدوین شده است. در ضمن اطلاعات پرسشنامه برای افراد بی سواد و کم سواد از طریق مصاحبه حضوری تکمیل گردیده و عودت کننده شخصاً به سوالات محقق پاسخ ارائه نموده است.

در مجموع پرسشنامه تحقیق بر روی ۶۲۷ عودت کننده تطبیق گردید که از مرز میلک ۲۵۱ نفر، اسلام قلعه ۱۵۴ نفر، سپین بولدک ۱۰۳ نفر، میدان هوایی کابل ۲۴ نفر و از مرز تورخم ۹۵ نفر از بازگشت کنندگان در این تحقیق همکاری کردند. از ۶۲۷ پرسشنامه تکمیل شده، ۶۱۵ عدد معتبر و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت اما ۱۲ پرسشنامه دیگر به دلیل نقص در اطلاعات مورد نیاز، از تجزیه و تحلیل حذف گردید.

روش‌های تجزیه و تحلیل معلومات

برای تجزیه و تحلیل معلومات از روش آماری توصیفی (میانگین، مد، درصد، واریانس و جدول فراوانی) استفاده شده، و معلومات کمی توسط (SPSS).^{۱۵} و معلومات کیفی بر اساس روش تحلیل محتوا^{۱۶} مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

^{۱۵}. Statistical Package for the Social Sciences

^{۱۶}. Content Analysis

یافته‌های آماری تحقیق

بخش اول یافته‌های این تحقیق شامل خصوصیات فردی پاسخ دهندگان است که شامل سن، جنسیت، وضعیت تاهل، ولایت و میزان تحصیلات می‌گردد.

مشخصات فردی

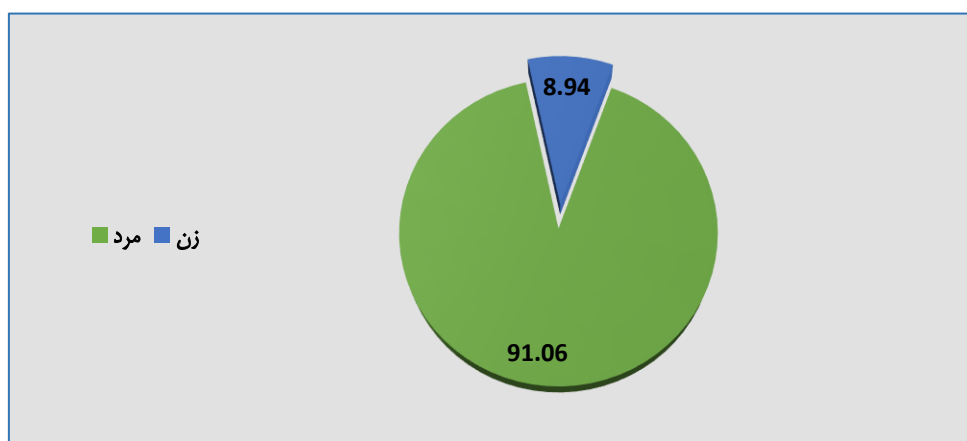
سن

در این تحقیق ۶۱۵ شهروند افغانستانی در پنج نقطه مرزی کشور مورد بررسی قرار گرفتند. میانگین سن پاسخ دهندگان ۲۸ الی ۶۸ سال، بالاترین سن ۷۷ سال و پایین‌ترین ۹ سال برآورد شده است. مطابق جدول شماره (۱)، بیشتر پاسخ دهندگان در مقطع سنی ۱۸-۳۰ سال قرار داشته و تعداد کمتری در مقطع سنی بالاتر از ۵۰ سال قرار داشتند.

جدول شماره (۱): گروه سنی		
گروه سنی	فراوانی	درصد
کمتر از ۱۸ سال	۹۹	۱۶,۱
۱۸-۳۰ سال	۳۲۹	۵۳,۵
۳۱-۴۰ سال	۹۲	۱۵
۴۱-۵۰ سال	۶۰	۹,۸
۵۰ سال به بالا	۳۵	۵,۷
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

جنسیت

مطابق نمودار شماره (۱)، از مجموع ۶۱۵ پاسخ دهنده، ۹۱,۰۶ درصد مردان و ۸,۹۴ درصد باقی مانده زنان بودند.

نمودار شماره (۱): جنسیت

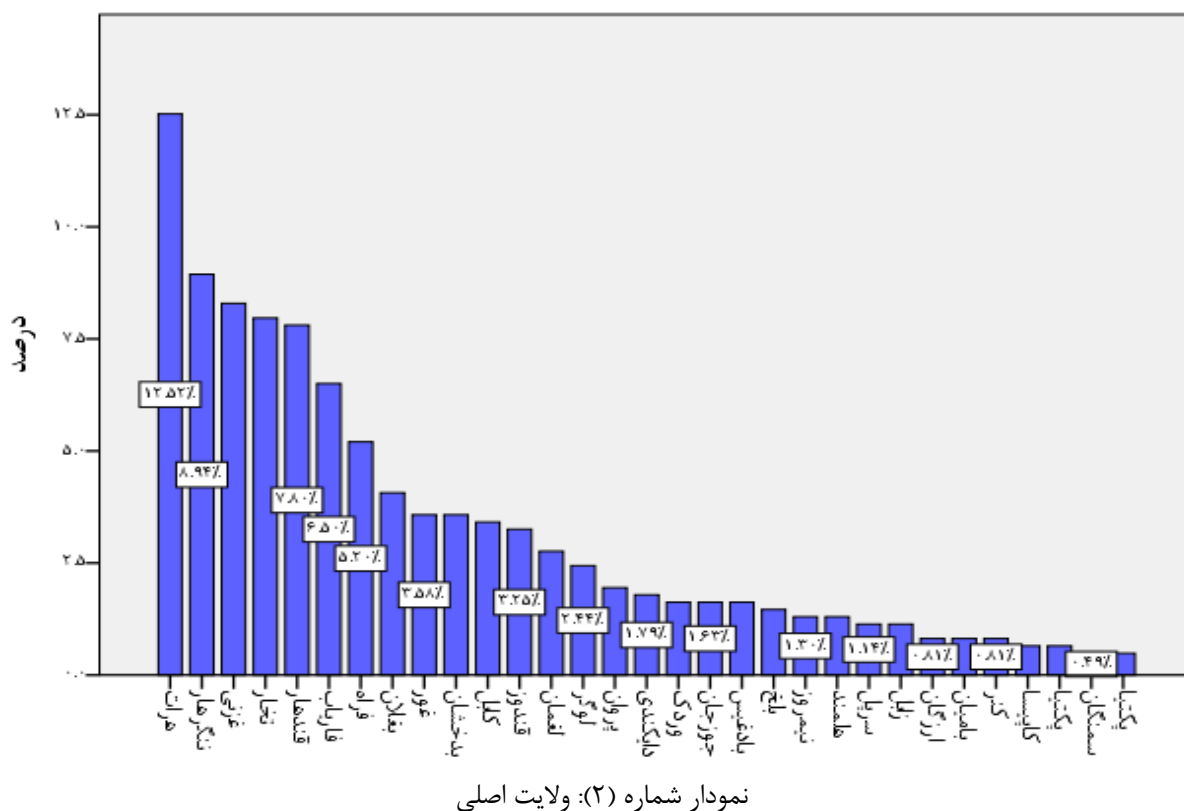
وضعیت تاهل

بر اساس جدول شماره (۲) از مجموع پاسخ دهندگان ۷۰,۹ درصد متاهل و ۲۹,۱ درصد مجرد بودند.

جدول شماره (۲): وضعیت تاهل		
وضعیت تاهل	فراوانی	درصد
متاهل	۴۳۶	۷۰,۹
مجرد	۱۷۹	۲۹,۱
مجموع	۶۱۵	۱۰۰,۰

ولایت اصلی

مطابق نمودار شماره (۲)، از مجموع پاسخ دهندگان ۳۶ ولایت افغانستان، بیشترین درصد پاسخ دهندگان مربوط به ولایت هرات (۱۲,۵) و کمترین درصد مربوط به ولایت پکتیا (۰,۴) و از سه ولایت پنجشیر، خوست و نورستان بازگشت کننده‌ای موجود نبوده است.

میزان تحصیلات

بر اساس جدول شماره (۳)، تحصیلات پاسخ دهندگان به شش گروه تقسیم شده است که بیش از ۶۰ درصد پاسخ دهندگان بی سواد و کمتر از ۱ درصد دارای مدرک ماستری بودند.

جدول شماره (۳): سطح تحصیلات پاسخ دهندگان		
سطح تحصیل	فراوانی	درصد
بی سواد	۳۸۴	۶۲,۴
ابتدایی	۱۵۸	۲۵,۷
بکلوریا	۵۴	۸,۸
دارالعلوم	۵	۰,۸
لیسانس	۱۱	۱,۸
ماستر	۳	۰,۵
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

یافته‌های تحلیلی تحقیق

مقصد مهاجرت

طبق جدول شماره (۴)، در حدود ۶۳,۴ درصد پاسخ دهندگان به ایران، ۳۲,۲ درصد پاکستان و کمتر از ۵ درصد به کشورهای اروپایی مهاجرت کرده و سپس از آنجا به کشور بازگشت نموده‌اند.

جدول شماره (۴): کشورهای مقصد		
کشورهای مقصد	فراوانی	درصد
ایران	۳۹۰	۶۳,۴
پاکستان	۱۹۸	۳۲,۲
کشورهای اروپایی	۲۷	۴,۴
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

عوامل موثر بر انتخاب کشورهای مقصد

پاسخ دهندگان دلایل^{۱۷} مختلفی برای انتخاب کشور مقصد مطرح نمودند که این دلایل شامل موضوعات اجتماعی-فرهنگی (مشترکات فرهنگی، اشتراکات دینی و مذهبی، زندگی بهتر، ازدواج، تحصیل فرزندان، تشویق دیگران، سطح پیشرفت کشور میزبان، آینده بهتر، وجود اقارب و فامیل در سایر کشورها، تبلیغ و ...)؛ اقتصادی (هزینه کمتر، نزدیک بودن، زمینه کاری مساعد و ...)؛ قانونی (پناهندگی، ترانزیت و ...)؛ صحت-درمانی (تداوی و معالجه) و امنیتی (دستیابی به امنیت جسمی و روحی) هستند.

جدول شماره (۵): عوامل موثر بر انتخاب کشورهای مقصد										
ایران			پاکستان			میدان هوایی کابل (کشورهای اروپایی)				
شماره	دلایل انتخاب کشور مقصد	درصد	فراوانی	دلایل انتخاب کشور مقصد	درصد	فراوانی	دلایل انتخاب کشور مقصد	درصد	فراوانی	میانگین بر حسب درصد
۱	دلایل اجتماعی-فرهنگی-دینی	۲۷,۲	۱۵۲	دلایل اجتماعی-فرهنگی-دینی	۳۰,۱	۸۹	دلایل اجتماعی-فرهنگی-دینی	۷۴,۱	۲۰	۴۳,۸
۲	دلایل اقتصادی	۶۶,۹۱	۳۷۴	دلایل اقتصادی	۵۳	۱۵۷	دلایل اقتصادی	۱۴,۸	۴	۴۴,۹
۳	دلایل قانونی	۰,۸۹	۵	دلایل قانونی	-	-	دلایل قانونی	۳,۷	۱	۱,۵۳
۴	دلایل صحت-درمانی	۰,۷۲	۴	دلایل صحت-درمانی	۱۳,۹	۴۱	دلایل صحت-درمانی	-	-	۴,۸۷
۵	دلایل امنیتی	۴,۳	۲۴	دلایل امنیتی	۳	۹	دلایل امنیتی	۷,۴۱	۲	۴,۹
۶	مجموع	۱۰۰	۵۵۹	مجموع	۱۰۰	۲۹۶	مجموع	۱۰۰	۲۷	۱۰۰

دلایل مهاجرت و ترک افغانستان

پاسخ دهندگان برای ترک افغانستان دلایل مختلفی را ارایه نمودند که شامل: دلایل اقتصادی (بیکاری، فقر، شرایط سخت اقتصادی، بدهکاری، نداشتن زمین، نداشتن وظیفه و ...)، دلایل زیست محیطی (خشکسالی^{۱۸} و سیلاب)، دلایل امنیتی (جنگ و ناامنی، ترس از طالبان، مشکلات سیاسی، دشمن داری و ...)، دلایل اجتماعی - فرهنگی (ناکارآمدی دولت، نبود تفریح، تبلیغ، نبود زمینه تحصیل، امید نداشتن به آینده کشور، مشکلات خانوادگی، مشکلات فرهنگی و ...)، دلایل صحت - درمانی (نامناسب بودن خدمات صحتی برای معالجه) و دلایل قانونی (زندگی راحت تر در سایر کشورها، فرار از نظام وظیفه و ...) هستند.

^{۱۷}. پاسخ دهندگان دلایل مختلفی را بصورت همزمان علت مهاجرت های خویش بیان نموده اند، بنابراین در جدول های شماره ۵ و ۶ دلایل مرتبط به هر کشور درصدی های هر مورد براساس میزان فراوانی آن مقوله ذکر شده است.

^{۱۸}. خشکسالی شامل یک دوره پیوسته و پایدار (از چندین ماه تا چندین سال) است که در این دوره مقدار آب موجود در منابع آبی منطقه به حد قابل توجهی کاهش میابد و دچار کمبود می شود (ملکی و ترکمانی، ۱۳۹۴).

جدول شماره (۶): دلایل مهاجرت و ترک افغانستان

ایران			پاکستان			میدان هوایی کابل (کشورهای اروپایی)		
شماره	دلایل ترک کشور	درصد	فراوانی	دلایل ترک کشور	درصد	فراوانی	درصد	میانگین
۱	دلایل اقتصادی	۶۲,۱	۵۱۲	دلایل اقتصادی	۳۴,۱۸	۹۴	۳۵,۲۹	۴۳,۸۶
۲	دلایل زیست محیطی	۴	۳۳	دلایل زیست محیطی	۱,۴۵	۴	-	۱,۸۲
۳	دلایل امنیتی	۳۱,۱۳	۲۵۸	دلایل امنیتی	۴۶,۹۱	۱۲۹	۵۰	۴۲,۶۸
۴	دلایل اجتماعی فرهنگی	۱,۵۸	۱۳	دلایل اجتماعی فرهنگی	۱,۸۲	۵	۱۴,۷۱	۶,۰۴
۵	دلایل صحت - درمانی	۰,۹۷	۸	دلایل صحت - درمانی	۱۵,۶۴	۴۳	-	۵,۵۴
۶	دلایل قانونی	۰,۱۲	۱	دلایل قانونی	-	-	-	۰,۰۴
۷	مجموع	۱۰۰	۸۲۵	مجموع	۱۰۰	۲۷۵	۱۰۰	۱۰۰

مقدار هزینه صرف شده جهت رسیدن به کشور مقصد

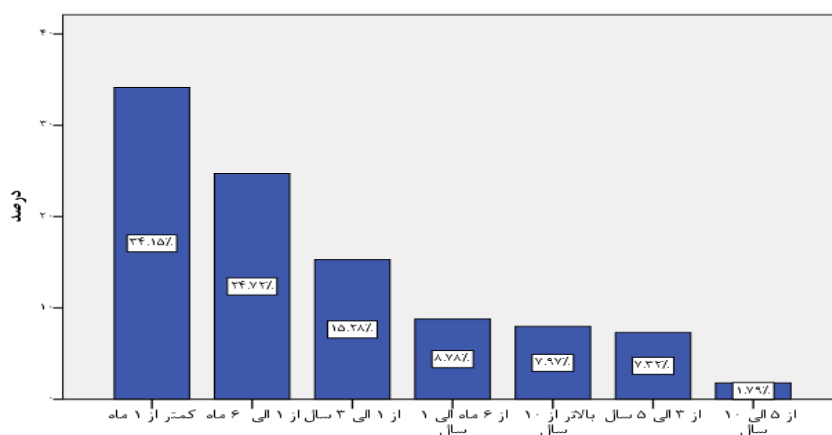
طبق جدول شماره (۷)، بر اساس اطلاعات جمع آوری شده از افراد بازگشت کننده به کشور، کمترین هزینه سفر به مبلغ ۲۰۰ افغانی به مقصد پاکستان و بیشترین هزینه سفر به مبلغ ۷۷۷۰۰۰ افغانی به مقصد کشورهای اروپایی توسط مهاجرین صرف شده است.

جدول شماره (۷): مقدار هزینه مصرف شده جهت رسیدن به کشور مقصد

کشورهای میزبان	میانگین	کمترین	بیشترین	مجموع (افغانی)
ایران	۱۹۱۵۳	۱۵۰۰	۱۱۲۵۰۰	۷۴۶۹۷۶۷
پاکستان	۵۵۴۴	۲۰۰	۳۸۰۰۰	۹۷۷۶۱۱۰
کشورهای اروپایی	۳۷۶۲۰۳	۴۹۰۰۰	۷۷۷۰۰۰	۱۰۱۱۵۷۵۰۲

مدت زمان اقامت در کشور میزبان

با توجه به نمودار شماره (۳)، مدت زمان اقامت پاسخ دهندگان در کشورهای میزبان بر اساس ماه و سال به هفت دسته تقسیم شده است. بیشترین زمان بین ۵-۱۰ سال و کمترین آن کمتر از یک ماه بیان شده است.

مدت اقامت در کشور میزبان نمودار شماره (۳):

نوع شغل در کشور میزبان

طبق جدول شماره (۸)، وظیفه پاسخ دهندگان به پنج دسته آموزشی و اجتماعی (تحصیل و آموزش)؛ خدماتی (کار ساده، دکانداری، شغل آزاد، کارگر هتل، خیاطی، لبنیات، رانندگی، نگهداری، نانوايي، نجاری)؛ تخنیکي (کامپیوتری و فابریکه)، زراعت (دهقانی)؛ و بدون شغل تقسیم شده اند. همچنان بیش از ۵۰ درصد پاسخ دهندگان دارای مشاغل خدماتی و کمتر از ۱ درصد شغل تخنیکي داشتند.

جدول شماره (۸) نوع شغل در کشور میزبان		
نوع شغل	فراوانی	درصد
خدمات آموزشی و اجتماعی	۱۲	۲
خدماتی	۳۲۱	۵۲.۲
تخنیکي	۶	۰.۹
زراعت	۳۸	۶.۱
بدون شغل	۲۳۸	۳۸.۷
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

میزان درآمد در کشور میزبان

طبق جدول شماره (۹)، درآمد پاسخ دهندگان در کشورهای میزبان با توجه به نوع شغل، مکان و تخصص متفاوت بوده است؛ به طور کلی ۵۷.۷ درصد دارای درآمد بوده و ۴۲.۳ درصد خود را دارای درآمد نمی دانستند. البته (میزان درآمد پاسخ دهندگان در مدت یک ماه محاسبه شده است).

جدول شماره (۹): میزان درآمد در کشور میزبان							
کشورهای میزبان	مجموع (افغانی)	میانگین	کمترین	بیشترین	افراد دارای درآمد		افراد بدون درآمد
					فراوانی	درصد	
ایران	۲۴۴۰۹۲۵	۶۲۸۵	۲۰۰۰	۶۰۰۰۰	۲۵۱	۴۰.۸	۱۳۹
پاکستان	۹۴۷۰۲۱	۴۹۱۹	۱۰۰۰	۱۱۴۴۰۱	۹۲	۱۵	۱۰۶
کشورهای اروپایی	۱۰۳۵۴۴۰	۴۲۲۱۷	۱۲۰۴۰	۱۷۲۰۰۰	۱۱	۱.۸	۱۴
مجموع	۴۵۱۰۳۸۶	۷۳۳۳	۱۰۰۰	۱۷۲۰۰۰	۳۵۴	۵۷.۶	۲۵۹

تعداد دفعات مهاجرت به کشورهای میزبان

بر اساس جدول شماره (۱۰)، تعداد دفعات مهاجرت پاسخ دهندگان به پنج دسته تقسیم شده است. بیشترین فراوانی مهاجرت (۷۴,۴) درصد بین یک تا سه بار و کمترین آن (۱,۱) درصد بین هفت تا نه بار صورت گرفته است؛ همچنین تعداد قابل ملاحظه‌ای (۹,۱ درصد) بیش از دوازده بار مهاجرت کرده اند، دارای گذرنامه و شغل دائمی در کشورهای میزبان بوده، برای تمدید گذرنامه به کشور مراجعت و بطور منظم رفت و آمد داشته اند.

جدول شماره (۱۰): تعداد دفعات مهاجرت به کشورهای میزبان		
تعداد دفعات	فراوانی	درصد
۱-۳ بار	۴۵۸	۷۴,۴
۴-۶ بار	۷۵	۱۲,۴
۷-۹ بار	۷	۱,۱
۱۰-۱۲ بار	۱۹	۳
بیش از ۱۲ بار	۵۶	۹,۱
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

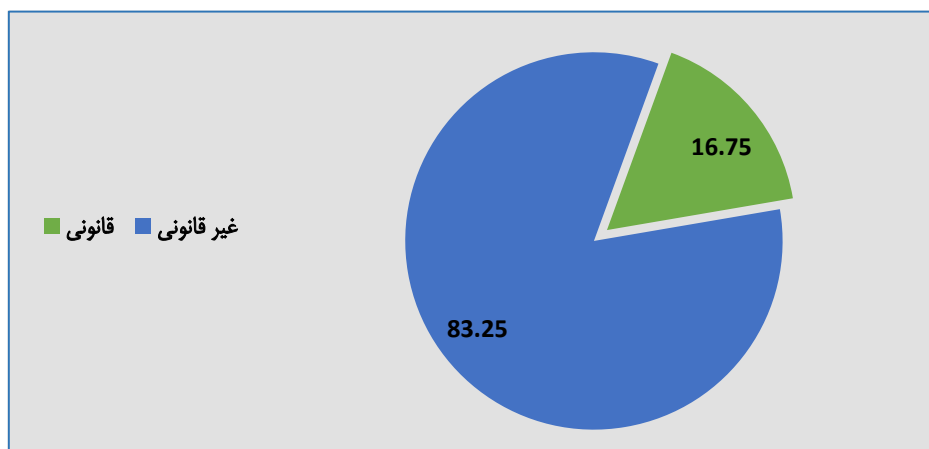
روش‌های کسب اطلاعات برای مهاجرت

مطابق جدول شماره (۱۱)، بیش از ۵۰ درصد آگاهی پاسخ دهندگان از طریق اطلاعات شخصی و کمتر از ۲ درصد آگاهی از طریق قاچاقبران حاصل گردیده است.

جدول شماره (۱۱): روش‌های کسب اطلاعات برای مهاجرت		
روش‌های کسب اطلاعات	فراوانی	درصد
اطلاعات شخصی	۳۲۰	۵۲
از طریق فامیل	۱۵۳	۲۴,۹
توسط دوستان	۷۵	۱۲,۲
توسط قاچاقبر	۶	۱
بدون پاسخ	۶۱	۹,۹
مجموع	۶۱۵	۱۰۰,۰

نوع مهاجرت

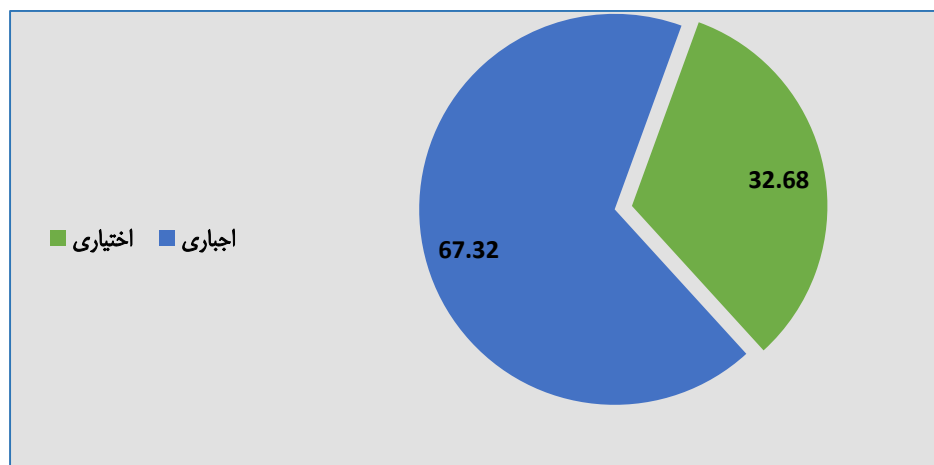
بر اساس نمودار شماره (۴)، نوع مهاجرت پاسخ دهندگان به دو روش قانونی و غیر قانونی تقسیم شده است که در حدود ۸۳,۳ درصد پاسخ دهندگان به صورت غیرقانونی و ۱۶,۷ درصد پاسخ دهندگان به صورت قانونی مهاجرت نمودند.

نمودار شماره (۴): نوع مهاجرت

چگونگی بازگشت مهاجرین به وطن

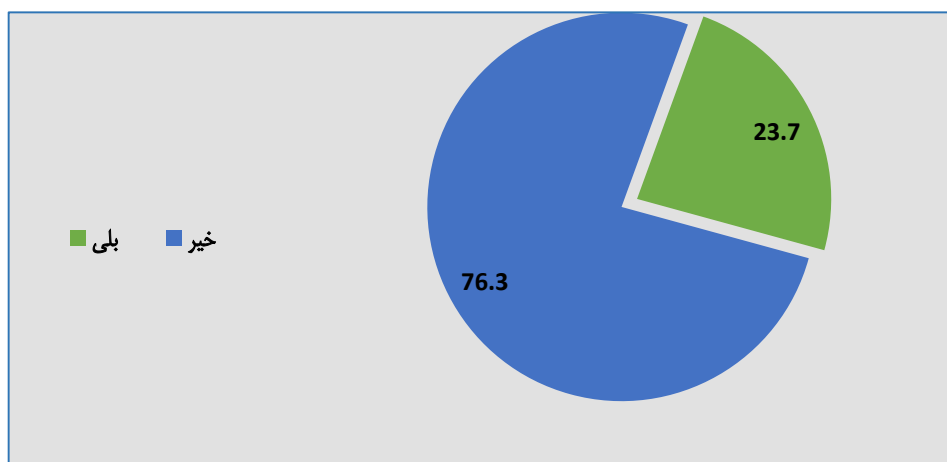
با توجه به نمودار شماره (۵)، از مجموع پاسخ دهندگان، ۶۷,۳ درصد به صورت اجباری و ۳۲,۷ درصد به صورت اختیاری به کشور بازگشت کرده‌اند؛ در نتیجه اطلاعات ذکر شده نشان می‌دهد که بیش از ۵۰ درصد پاسخ دهندگان به صورت اجباری از کشورهای میزبان اخراج شده‌اند.

نمودار شماره (۵): چگونگی بازگشت مهاجرین به کشور

وضعیت پس انداز در آمد مهاجرین در کشور میزبان

بر اساس نمودار شماره (۶)، ۲۳,۷ درصد پاسخ دهندگان مبلغی از درآمد خویش را پس انداز و ۷۶,۳ درصد به دلیل بیکاری، ندادن حقوق توسط کارفرما و دیگر موارد پس اندازی نداشته اند.

نمودار شماره (۶): وضعیت پس انداز درآمد مهاجرین در کشور میزبان

شغل فرد قبل از مهاجرت

مطابق جدول شماره (۱۳)، پاسخ دهندگان قبل از مهاجرت دارای مشاغل و حرفه‌های متفاوت بودند که به ۷ بخش کاری: آموزشی-فرهنگی (متعلم، معلم، عکاس، کارمند تلویزیونی، تبلیغات و دیگر موارد)؛ کارمند اداره (دولتی و خصوصی)؛ زراعت (مالداری و دهقانی)؛ تخیکی (کمپیوتری، برق کشی و ...)؛ خدماتی (کارگر ساده، خیاط، خانه‌دار، نانوا، رانندگی، تجارت، دکانداری، آهنگری، نجاری و ورزشی و دیگر موارد) بودند و تقریباً ۲۰ درصد پاسخ دهندگان شغلی نداشته‌اند.

جدول شماره (۱۳): شغل فرد قبل از مهاجرت		
عنوان شغل	فراوانی	درصد
آموزشی - فرهنگی و هنری	۵۶	۹,۱
کارمند	۱۸	۲,۹
زراعت	۲۰۶	۳۳,۵
تخیکی	۱	۰,۲
خدماتی	۲۰۸	۳۳,۹
نامعلوم	۷	۱,۱
بدون شغل	۱۱۹	۱۹,۳
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

شغل بعد از مهاجرت در کشور مبدا

بر اساس جدول شماره (۱۴)، اکثریت بازگشت کنندگان تصمیم به فعالیت در شش گروه شغلی: آموزشی - فرهنگی (تعلیمی، معلمی، تبلیغاتی، نقاشی و دیگر موارد)؛ زراعت (دهقانی و مالداري)؛ تخیکی (برق کشی، ترمیم وسایل، فابریکه و دیگر موارد)؛ خدماتی (کارگری، کار آزاد، تجارت، دکانداری، رانندگی، خیاطی، خانه‌داری، نانوايي، گارسونی، ورزش و دیگر موارد) و در حدود ۳۳ درصد نیز تصمیم مشخصی برای شغل آینده خود پس از بازگشت به وطن ندارند.

جدول شماره (۱۴): شغل بعد از مهاجرت در کشور مبدا		
عنوان شغل	فراوانی	درصد
آموزشی - فرهنگی و هنری	۳۲	۵,۳
کارمند	۲۴	۳,۷
زراعت	۱۳۰	۲۱,۱
تخیکی	۱	۰,۲
خدماتی	۲۲۶	۳۷
نامعلوم	۲۰۲	۳۲,۷
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

حضور اقارب در کشور میزبان

با توجه به جدول شماره (۱۵)، اکثر پاسخ دهندگان (۵۴,۸ درصد) در کشور میزبان اقارب و خویشان داشته‌اند.

جدول شماره (۱۵): داشتن اقارب در کشور میزبان		
جواب‌ها	فراوانی	درصد
بلی	۳۳۷	۵۴,۸
نخیر	۲۷۸	۴۵,۲
مجموع	۶۱۵	۱۰۰

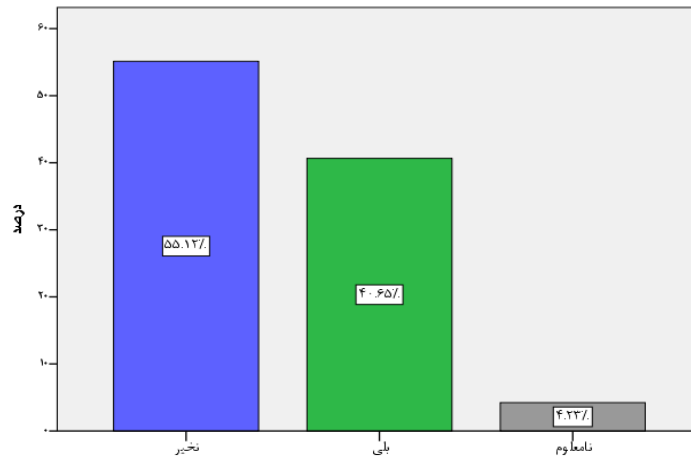
نوع اقامت اقارب، در صورت داشتن اقارب در کشور میزبان

با توجه به جدول شماره (۱۶) بیش از نیمی از اقارب پاسخ دهندگان (۵۸,۸ درصد) به صورت غیر قانونی در کشور میزبان سکونت داشته‌اند.

جدول شماره (۱۶): نوع اقامت اقارب		
نوع مهاجرت	فراوانی	درصد
قانونی	۱۶۲	۴۱,۲
غیرقانونی	۱۸۴	۵۸,۸
مجموع	۳۴۶	۱۰۰,۰

میزان تمایل افراد به مهاجرت مجدد

بر اساس نمودار شماره (۷)، ۵۵,۱ درصد پاسخ دهندگان به مهاجرت مجدد پاسخ مثبت دادند و ۴۰,۶ درصد تمایلی به مهاجرت مجدد ندارند، ۴,۲ درصد از پاسخ دهندگان جواب مشخصی ارایه نکرده و تمامی عوامل را مرتبط به اوضاع اقتصادی و امنیتی کشور دانستند و بیان داشتند در صورت فراهم بودن زمینه کاری و امنیت، تصمیم به مهاجرت مجدد نداشته و در غیر این صورت دوباره راه مهاجرت را در پیش خواهند گرفت.

نمودار شماره (۷): میزان تمایل افراد به مهاجرت مجدد

جمع بندی تحقیق

در این بخش تحقیق به جمع بندی و شناسایی عوامل مهاجرت های غیر قانونی شهروندان افغانستان می پردازیم، نتایج بدست آمده از یافته های تحقیق را می توان در سه بخش تحلیل نمود.

۱. خصوصیات فردی پاسخ دهندگان

نتایج به دست آمده نشان می دهد که اکثر پاسخ دهندگان در گروه های سنی ۱۸ تا ۳۰ سال قرار داشته و از نظر جنسیتی ۹۱,۱ درصد را مردان تشکیل می دهند؛ همچنین از نگاه میزان تحصیلات بیش از ۶۲,۴ درصد افراد بیسواد و تعداد کمی در مقطع ماستری تحصیلات داشته اند. در نهایت از نظر وضعیت تاهل ۷۰,۹ درصد افراد متاهل بوده و به دلیل مشکلات اقتصادی و بیکاری و به هدف تامین معیشت خانواده تمایل بیشتری به مهاجرت داشتند.

۲. عوامل دافعه

عوامل درونی در هر کشور نقش بسزایی برای مهاجرت های مردمی و ترک کشور مبدا دارد که به عنوان "عوامل دافعه" یاد می شود. این عوامل با توجه به کشورهای مقصد مهاجران، بصورت ذیل می باشد:

۲-۱- بازگشت کنندگان از ایران

با توجه به جدول شماره (۴)، از میان ۶۱۵ مصاحبه انجام شده، ۳۹۰ نفر از ایران بازگشت کرده اند و در مجموع ۸۲۵ پاسخ مختلف در مورد دلایل ترک افغانستان از این جمع دریافت شده و در گروه های ذیل دسته بندی گردید:

عوامل اقتصادی: بر اساس اطلاعات تحقیق عوامل اقتصادی ۶۲,۱ درصد بازگشت کنندگان به دلیل اقتصادی: (بیکاری، فقر، شرایط سخت اقتصادی، خشکسالی، بدهکاری، مساعد نبودن زمینه کار و دیگر موارد) کشور را ترک کردند.

عوامل امنیتی: ۳۱,۱۳ درصد بازگشت کنندگان به دلیل امنیت (جنگ و ناامنی، ترس از طالبان، مشکلات سیاسی، دشمن داری و ...) کشور را ترک کردند.

عوامل زیست محیطی: ۴ درصد بازگشت کنندگان به دلیل عوامل زیست محیطی (خشکسالی و سیلاب) کشور را ترک کردند.

عوامل اجتماعی - فرهنگی: ۱,۵۸ درصد از دلایل ترک کشور عوامل اجتماعی - فرهنگی (ناکارآمدی دولت، نبود تفریح، تبلیغ، نبود زمینه تحصیل، عدم اطمینان به آینده کشور، مشکلات خانوادگی، مشکلات فرهنگی و ...) است.

عوامل صحت-درمانی: ۰,۹۷ درصد عوامل از ترک کشور دلایل صحت - درمانی (نامناسب بودن خدمات صحت برای معالجه) است.

عوامل قانونی: در نهایت ۰,۱۲ درصد از عوامل ترک کشور، عوامل قانونی (زندگی راحت تر در سایر کشورها، فرار از نظام وظیفه و ...) است.

۲-۲- بازگشت کنندگان از پاکستان

با توجه به جدول شماره (۴)، از میان ۶۱۵ مصاحبه انجام شده، ۱۹۸ نفر از پاکستان بازگشت کرده‌اند و در مجموع ۲۷۵ پاسخ مختلف در مورد دلایل ترک افغانستان از این جمع دریافت شده و در گروه‌های ذیل دسته بندی گردید:

عوامل امنیتی: بر اساس اطلاعات تحقیق بدست آمده، از مجموع بازگشت کنندگان از پاکستان در حدود ۴۶,۹۱ درصد به دلیل امنیتی (جنگ و ناامنی، ترس از طالبان، مشکلات سیاسی، دشمن داری و ...) کشور را ترک کردند.

عوامل اقتصادی: پس از عوامل امنیتی، ۳۴,۱۸ درصد از بازگشت کنندگان به دلیل اقتصادی (بیکاری، فقر، شرایط سخت اقتصادی، خشکسالی، بدهکاری، مساعد نبودن زمینه کار و دیگر موارد) کشور را ترک کردند.

عوامل صحت درمانی: ۱۵,۶۴ درصد بازگشت کنندگان به دلیل نامناسب بودن خدمات صحت-درمانی (نامناسب بودن خدمات صحت برای معالجه) کشور را ترک کردند.

عوامل اجتماعی - فرهنگی: ۱,۸۲ درصد بازگشت کنندگان به دلیل مشکلات اجتماعی - فرهنگی به دلیل اجتماعی - فرهنگی (ناکارآمدی دولت، نبود تفریح، تبلیغ، نبود زمینه تحصیل، عدم اطمینان به آینده کشور، مشکلات خانوادگی، مشکلات فرهنگی و ...) کشور را ترک کردند.

عوامل زیست محیطی: ۱,۴۵ درصد بازگشت کنندگان به دلیل عوامل زیست محیطی (خشکسالی و سیلاب) کشور را ترک کردند.

۲-۳- بازگشت کنندگان از کشورهای اروپایی (میدان هوایی کابل)

با توجه به جدول شماره (۴)، از میان ۶۱۵ مصاحبه انجام شده، ۲۷ نفر از کشورهای اروپایی بازگشت کرده‌اند و در مجموع ۳۴ پاسخ مختلف در مورد دلایل ترک افغانستان از این جمع دریافت شده و در گروه‌های ذیل دسته بندی گردید:

عوامل امنیتی: طبق داده‌های جمع آوری شده، ۵۰ درصد دلیل مهاجرت بازگشت کنندگان به کشورهای اروپایی عوامل امنیتی بوده است.

عوامل اقتصادی: ۳۵,۲۹ درصد بازگشت کنندگان از اروپا به دلیل عوامل اقتصادی دست به مهاجرت زده‌اند.

عوامل اجتماعی-فرهنگی: ۱۴,۷۱ درصد بازگشت کنندگان از اروپا به دلیل عوامل اجتماعی - فرهنگی دست به مهاجرت زده‌اند.

۳. عوامل جاذبه

البته عوامل مختلفی در کشورهای مقصد، باعث جذابیت این کشورها برای جوامع کم توسعه جهت مهاجرت و دستیابی به زندگی بهتر شده، این عوامل "عوامل جاذبه" نامیده شده و با توجه به کشورهای مقصد مهاجران، بصورت ذیل می‌باشد:

۳-۱- بازگشت کنندگان از ایران

با توجه به جدول شماره (۴)، از میان ۶۱۵ مصاحبه انجام شده، ۳۹۰ نفر از ایران بازگشت کرده‌اند و در مجموع ۵۵۹ پاسخ مختلف در مورد دلایل انتخاب کشور مقصد مهاجرت از این جمع دریافت شده و در گروه‌های ذیل دسته بندی گردید:

عوامل اقتصادی: بر اساس اطلاعات تحقیق، ۶۲،۱ درصد از بازگشت کنندگان از ایران به دلیل همجواری، نزدیک بودن، صرف هزینه کمتر، زمینه کاری مساعد و موارد این چینی که تشکیل دهنده عوامل اقتصادی هستند، از جمله دلایل اصلی انتخاب کشور مقصد جهت مهاجرت محسوب شده و در دسته بندی اول قرار گرفته اند.

عوامل اجتماعی- فرهنگی: ۲۷،۲ درصد پاسخ دهندگان برای انتخاب مقصد مهاجرت، عوامل اجتماعی - فرهنگی همچون: مشترکات فرهنگی، اشتراکات دینی و مذهبی، زندگی بهتر، ازدواج، تحصیل فرزندان، تشویق دیگران، سطح پیشرفت کشور میزبان، آینده بهتر، وجود اقارب و فامیل در سایر کشورها و تبلیغ را مد نظر گرفته‌اند.

عوامل امنیتی: دستیابی به امنیت جسمی و روحی سومین دلیل انتخاب کشور ایران به عنوان مقصد مهاجرت شناخته شده است. و ۴،۳ درصد بازگشت کنندگان آن کشور را برای مهاجرت انتخاب نموده‌اند.

عوامل قانونی: پس از عوامل ذکر شده، ۰،۸۹ درصد پاسخ دهندگان عوامل قانونی (پناهندگی، ترانزیت و ...) را برای مهاجرت انتخاب نموده‌اند.

عوامل صحتی - درمانی: در انتها ۰،۷۲ درصد بازگشت کنندگان عوامل صحتی - درمانی را برای مهاجرت انتخاب نموده‌اند.

۳-۲- بازگشت کنندگان از پاکستان

با توجه به جدول شماره (۴) از میان ۶۱۵ مصاحبه انجام شده، ۱۹۸ نفر از پاکستان بازگشت کرده‌اند و در مجموع ۲۹۶ پاسخ مختلف در مورد دلایل انتخاب کشور مقصد مهاجرت از این جمع دریافت شده و در گروه‌های ذیل دسته بندی گردید:

عوامل اقتصادی: بر طبق اطلاعات تحقیق، ۵۳ درصد بازگشت کنندگان از پاکستان دلایل اقتصادی در کشور مقصد را جهت مهاجرت انتخاب نموده‌اند و در دسته بندی اول قرار گرفته اند.

عوامل اجتماعی - فرهنگی: پس از عوامل اقتصادی، ۳۰،۱ درصد از مجموع بازگشت کنندگان عوامل اجتماعی - فرهنگی را دلیل اصلی انتخاب کشور مقصد دانسته‌اند.

عوامل صحتی - درمانی: پس از عوامل اقتصادی و اجتماعی، ۱۳،۹ بازگشت کنندگان عوامل دلایل صحتی - درمانی را دلیل اصلی انتخاب کشور مقصد دانسته‌اند.

عوامل امنیتی: در نهایت ۳ درصد از مجموع پاسخ دهندگان عوامل امنیتی را به عنوان آخرین عامل مهاجرت به پاکستان شناخته‌اند.

۳-۳- بازگشت کنندگان از کشورهای اروپایی (میدان هوایی کابل)

با توجه به جدول شماره (۴)، از میان ۶۱۵ مصاحبه انجام شده، ۲۷ نفر از کشورهای اروپایی بازگشت کرده‌اند و در مجموع ۲۷ پاسخ مختلف در مورد دلایل انتخاب کشور مقصد از این جمع دریافت شده و در گروه‌های ذیل دسته بندی گردید:

عوامل اجتماعی - فرهنگی: بر اساس داده‌های تحقیق، ۷۴،۱ درصد از مجموع پاسخ دهندگان برگشت کننده از کشورهای اروپایی، عوامل اجتماعی - فرهنگی را به عنوان مهمترین عامل انتخاب کشور مقصد جهت مهاجرت بیان نموده‌اند.

عوامل اقتصادی: ۱۴,۸ درصد از مجموع پاسخ دهندگان عوامل اقتصادی را از جمله دلایل انتخاب کشور مقصد دانسته‌اند.

عوامل امنیتی: ۷,۴۱ درصد از مجموع پاسخ دهندگان عوامل امنیتی را دلیل اصلی انتخاب کشور مقصد دانسته‌اند.

عوامل قانونی: در نهایت ۳,۷ درصد بازگشت کنندگان عوامل قانونی را دلیل اصلی انتخاب کشور مقصد دانسته‌اند.

نتیجه گیری

تحقیق کنونی بدین هدف پی ریزی گردید تا به شناسایی عوامل مهاجرت‌های غیر قانونی شهروندان افغانستان پرداخته شود. با توجه به آمار جمعیت شناختی اشتراک کنندگان، ۶۳,۴ درصد پاسخ دهندگان از کشور ایران، ۳۲,۲ درصد از کشور پاکستان و ۴,۴ درصد از کشورهای اروپایی به کشور بازگشت نموده‌اند و در مدت زمان اقامت با شرایط و تجربیات متفاوتی مواجه شدند. لذا بر اساس یافته‌های تحقیق اکثریت مهاجرین به دلیل مشترکات فرهنگی و مذهبی، فاصله مکانی و هزینه اندک، مساعد بودن زمینه کار و امنیت، کشورهای همسایه (ایران و پاکستان) را به عنوان کشورهای مقصد انتخاب نمودند و افرادی دیگر این کشورها را به هدف رسیدن به کشورهای ثالث (ترانزیتی) برای سفر انتخاب نمودند.

بیش از ۵۰ درصد پاسخ دهندگان جوانان بی سواد و کم سواد در مقطع سنی ۱۸ الی ۳۰ سال بوده که به دلایل فقر و بیکاری، بدهکاری، تنگدستی، خشکسالی، سیلاب، جنگ، ناامنی، مداوای مریض، دشمن‌داری، نبود زمینه تحصیلی و ناامیدی نسبت به آینده، زندگی بهتر و دیگر موارد هزینه‌های گزاف و خطرات زیادی را در راه مهاجرت متقبل شدند. همچنین بیش از ۹۱ درصد مهاجرین بازگشت کننده شامل مردان متاهلی بودند که بخاطر مسایل اقتصادی، امنیتی، سیاسی و فرهنگی اجتماعی با مشوره دوستان، اقارب و قاچاقبران راه‌های پر خطر و صعب العبوری را در راه رسیدن به کشور مقصد پشت سر نهاده‌اند.

لذا تعداد زیادی از مهاجرین پس از سپری نمودن مشقت و سختی‌های زیاد در حدود کمتر از یک ماه بیکاری را تحمل نمودند تا شامل کار شدند. با این وجود بیش از ۳۲ درصد مهاجرین قبل از مهاجرت، در افغانستان دارای مشاغل خدماتی بوده و با رسیدن به کشورهای مقصد بر آمار آنان افزوده شده و در حدود ۵۳ درصد مشاغل خدماتی را در پیش گرفتند. مجموعاً میزان درآمد مهاجرین افغان در کشورهای میزبان بخاطر مشاغل خدماتی، زراعتی و تخنیکی پایین بوده و پس انداز اندکی دارند و بارها به خاطر نداشتن مدارک اقامتی با برخورد نامناسب مردم و دولت میزبان مواجه شده، علاوه بر این توهین و تحقیرهای فراوان، به موقع دریافت نکردن دستمزد و دوری از وطن و خانواده بر مشکلات آنان افزوده است.

با این حال هنوز هم بیش از ۴۱ درصد آنان قصد بازگشت به کشورهای همسایه را دارند و ۵۵ درصد آنان به دلیل اهانت و توهین‌های وافر از بازگشت مجدد امتناع ورزیدند، در این بین ۴۰ درصد افراد عنوان نمودند با وجود مشکلات فراوان در کشور میزبان، در صورت فراهم نشدن زمینه کاری و خواسته‌هایشان در افغانستان، مجدداً راه مهاجرت را در پیش خواهند گرفت.

بنابراین می‌توان از نتایج فوق چنین استنباط نمود، دلایل داخلی مهاجرت؛ عدم وجود زمینه کار، وضعیت نامناسب امنیتی، مشکلات معیشتی، خشکسالی، ضعف حکومت در ایجاد شغل و مجهول بودن آینده کشور و دلایل خارجی، وجود فرصت‌های کاری و درآمد ثابت در کشورهای همسایه و اروپایی، آرامش و امنیت، دسترسی به خدمات آموزشی-صحتی-رفاهی و مواردی از این قبیل بوده است. همچنین به دلیل نامساعد بودن زیرساخت‌ها و نبود یک پالیسی واضح برای ایجاد شغل، امنیت پایین، بیکاری و دیگر موارد نیمی از بازگشت کنندگان تصمیم مهاجرت دوباره را دارند.

محدودیت‌های تحقیق

در طی تهیه و تدوین این تحقیق، محققین با محدودیت‌های ذیل روبرو بوده‌اند:

- نامساعد بودن مکان مصاحبه با بازگشت کنندگان در نقاط مرزی.
- عدم همکاری مصاحبه کنندگان به دلیل شرایط نامساعد جسمی و روحی در مسیر بازگشت.

پیشنهادهای

۱- وزارت صحت عامه:

- افزایش دسترسی شهروندان افغانستان به خدمات صحتی با کیفیت.

۲- وزارت کار و امور اجتماعی:

- ایجاد پالیسی‌های حمایتی از کارمندان و کارگران بخش‌های تخصصی.
- ایجاد و نظارت از مراکز قانونمند کاریابی برای شهروندان.
- ایجاد زمینه اعزام کارگران متخصص بصورت هدفمند و قانونمند به کشورهای میزبان.
- حمایت از طرح‌های کارآفرینی به منظور ایجاد شغل و کاهش آمار بیکاری.

۳- وزارت تجارت و اتاق تجارت افغانستان:

- زمینه‌سازی انکشاف متوازن، ایجاد شهرک‌های صنعتی، فابریک‌های تولیدی و اشتغال‌زایی در سراسر کشور جهت رشد اقتصادی و تولیدات داخلی برای اشتغال کارگران.
- برنامه ریزی ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری، تبلیغات و جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به منظور فرصت‌های شغلی بهتر.
- مساعد نمودن شرایط و حمایت از محصولات صادراتی و کالای افغانستانی به سایر کشورها جهت ایجاد اشتغال.
- کاهش مالیات و عوارض گمرک بر صادرات کالای داخلی.
- افزایش مالیات بر واردات کالاهایی که شباهت به کالای داخلی کشور دارند.
- حمایت از تولید کنندگان داخلی و کارآفرینان.
- تسریع روند ثبت شرکت.
- کاهش مالیات بر تولید داخلی.
- تدوین قوانین حمایت از کارگران جهت ایجاد انگیزه در آنها.
- ایجاد نمایشگاه‌های داخلی جهت معرفی تولیدات داخلی.
- ایجاد زمینه اشتراک تولیدکنندگان داخلی در نمایشگاه خارج از کشور جهت معرفی محصولات داخلی.

۴- وزارت زراعت و مالداري:

- حمایت از تولیدات زراعتی دهقانان، ایجاد مارکیت‌های جهانی و خرید محصولات زراعتی، باغداری، گلخانه‌ای و ماشین‌آلات پیشرفته زراعتی جهت جلوگیری از مهاجرت زارعین به شهرها.

- افزایش ارائه دهی خدمات حمایتی از قبیل ایجاد کانال های آب، توزیع کودهای کیمیاوی و در اختیار قرار دادن ماشین آلات زراعتی برای زارعین.
- ماشینیزه شدن فعالیت های زراعتی جهت افزایش محصولات زراعتی و کاهش خسارات.
- ایجاد بسته های حمایتی برای زارعین آسیب دیده در حالت اضطرار از بلایایی طبیعی از قبیل سیل، خشکسالی، حمله ملخ ها و ...
- تدوین دوره های آموزشی و آگاهی دهی در مورد مزایای مکانیزه شدن پروسه زراعت و مقایسه میزان تولید و سودآوری محصولات زراعتی در سایر کشورها برای افغانستان.

۵- وزارت امور مهاجرین و عودت کنندگان:

- ایجاد زمینه های شغلی پایدار برای مهاجرین بازگشت کننده.
- افزایش برنامه های آگاهی دهی در زمینه خطرات و پیامدهای مهاجرت های غیر قانونی.
- قانونمند سازی فعالیت های کاری مهاجرین مقیم ایران و پاکستان با دریافت کارت های اقامتی.

۶- وزارت اطلاعات و فرهنگ:

- کنترل و نظارت دقیق دولت از برنامه های رسانه ای جهت جلوگیری از تشویق مهاجرت جوانان به کشورهای دیگر.
- همکاری در نشر برنامه های آگاهی دهی درباره خطرات مهاجرت با نهادهای دیگر.
- ساخت برنامه های مختلف آموزشی_ فرهنگی جهت ایجاد انگیزه و حس میهن پرستی در جوانان.

۷- وزارت امور داخله:

- افزایش تدابیر امنیتی در ولایات، ولسوالی ها و قریه جات برای برخورد با تهدیدات امنیتی بر علیه مردم.
- ایجاد پوسته های حفاظتی برای حفاظت از سرمایه گذاران و فابریکه های صنعتی به منظور گسترش تولید ملی.

منابع و مآخذ

۱. آقا زاده، اسماعیل، افراخته، حسن و میره، محمد (۱۳۹۰). جستاری در تحولات عوامل مهاجرت روستایی در ایران، پژوهش نامه جغرافیایی، شماره ۱.
 ۲. آقایی هیر، محسن و حکیمی، هادی (۱۳۹۶). تحلیل شبکه مهاجرت‌های بین استانی در ایران (۱۳۸۵-۱۳۹۰)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال هفدهم، شماره ۴۵.
 ۳. بیابانی، غلام حسین و عماد، محمد تقی (۱۳۸۶). وضعیت مهاجرت‌های غیر قانونی در جهان، فصلنامه جمعیت، شماره ۶۱ و ۶۲.
 ۴. تودارو، مایکل (۱۳۷۶). مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه، ترجمه سرمدی، مصطفی و رئیسی فرد، پروین، تهران: موسسه کار و امور اجتماعی.
 ۵. جواد، حیات الله (۱۳۹۵). دلایل مهاجرت اخیر افغان‌ها به اروپا، موسسه آ.ا.ر.سی: مزار شریف.
 ۶. جوان، جعفر (۱۳۸۹). جغرافیای جمعیت ایران، مشهد: جهاد دانشگاهی مشهد، چاپ ششم.
 ۷. حاج حسینی، حسین (۱۳۸۵). سیر در نظریه‌های مهاجرت، فصل نامه راه برد، شماره ۴۱.
 ۸. رستمعلی زاده، ولی الله (۱۳۹۶). جاذبه و دافعه روستایی و تاثیر آن بر ماندگاری یا تمایل به مهاجرت در میان جوانان روستایی شهرستان‌های هشتگرد و اسکو، توسعه محلی (روستای - شهری)، دوره نهم، شماره ۱.
 ۹. زرقاتی، سید هادی و موسوی، سید زهرا (۱۳۹۲). مهاجرت‌های بین المللی و امنیت ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال شانزدهم، شماره اول، ص ۱۲.
 ۱۰. سایت وزارت امور مهاجرین و عودت کنندگان افغانستان.
 ۱۱. عیسی زاده، سعید و مهران، جهانبخش (۱۳۹۱). مهاجرت غیر قانونی و تبعات اقتصادی آن در کشورهای میزبان (با تاکید بر مهاجرین افغانی در ایران)، فصلنامه راهبردی اجتماعی و فرهنگی، سال اول، شماره ۲.
 ۱۲. کاوه فیروز، زینب و فراش، نورالدین (۱۳۹۵). مطالعه جریان‌های مهاجرتی و عوامل موثر بر آن در استان آذربایجان غربی، فصلنامه مطالعات توسعه‌ی اجتماعی - فرهنگی، دوره‌ی پنجم، شماره ۳.
 ۱۳. گزارش کمیشنری عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان، سال نشر: ۲۰۱۸.
 ۱۴. ملکی، علیرضا و ترکمانی، محمد جواد (۱۳۹۴). مدیریت خشکسالی برای استفاده بهینه از منابع آب استا خراسان شمالی، تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۷، شماره ۱، ص ۶۶.
 ۱۵. موسوی، سید فضل الله و مسلمی بیدهندی، فرشته (۱۳۹۲). مهاجرت غیرقانونی از طریق دریا در پرتو حقوق بین المللی، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۳، شماره ۴.
 ۱۶. میرزا مصطفی، سید مهدی و قاسمی، پروانه (۱۳۹۲). عوامل موثر بر مهاجرت‌های استانی با استفاده از مدل جاذبه، فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، سال اول، شماره ۳.
۱. Nicolavea, Yurevna, Marina (۲۰۰۱). Multi level Analysis of Migrant Selectivity to Appalachiean Countries, PhD thesis in Pennsylvania State University.
 ۲. Newbold, k. Bruce (۲۰۱۰). Population Geography: Tools and Issues, Rowman & Littlefield Publishers.
 ۳. UNHCR (۲۰۰۶). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION on policy priorities in the fight against illegal immigration of third-country nationals. Brussels.
 ۴. Zhang, Zhilang, Tao, Zhang and Qian, Zhang (۱۹۹۷). The Push - Pull Theory of Migration and Its Application. Journal of population science, vol.